

Hitta i Krigsarkivets bestånd. 3. Byggnader

I Krigsarkivet finns stora samlingar av byggnadsritningar. Det kan gälla ritningar till olika typer av befästningsanläggningar och hus med mer eller mindre militär funktion, som exempelvis typritningar till officersboställen och baracker, tält, förråd, krutmagasin, garnisonssjukhus och kaserner. Här finns även ritningar till vissa kyrkor, som visserligen ritades av civila arkitekter men där arbetet skedde i fortifikationens eller flottans regi. Ett exempel är Sofia Albertina kyrka i Landskrona.

3.1 Ritningar

3.2 Skriftlig dokumentation

På byggnadsritningar kan hela anläggningar avbildas i fasader (yttersidor), sektioner (genomskärning), och planer (den inre ytdispositionen). Situationsplaner som visar byggnadernas placering i förhållande till varandra tillhör också kategorin byggnadsritningar, men kanske är mer jämförbara med kartor. Många byggnadsritningar är kolorerade, medan de modernare ofta är blåkopior eller ritade på transparent ritningspapper. När det gäller ritningar över större garnisoner och fästningar är dessa ofta uppdelade i förslag, som visar planerade arbeten och relationer som visar utförda arbeten. Även kategorin planer finns, vilket omfattar alla övriga ritningar som uppgjordes och som berörde flera olika områden.

Till följd av byggnadsritningarnas svårhanterliga format och karaktär har det ofta varit nödvändigt att separera dem från de skriftliga handlingar de tillhör. De förvaras därför till stor del i särskilda ritningssamlingar. Här ges en kortfattad presentation av de viktigaste samlingarna av byggnadsritningar och hur man söker i arkiven efter skriftlig dokumentation rörande byggnadsärenden.

3.1 Ritningar

Fortifikationsförvaltningens ritningsleveranser

Den som framför allt söker byggnadsritningar från 1900-talet hänvisas ofta till samlingen Fortifikationsförvaltningens ritningsleveranser 1962, 1968, 1972, 1976, 1985 och 1987. Här förvaras alla typer av byggnadsritningar, från mindre förråd och enklare skjul till de stora kasernerna som började uppföras för landets regementen under 1900-talets första decennier. Det finns även ett stort antal ritningar till ombyggnader av redan befintliga byggnader och anläggningar. Flest antal ritningar finns i 1976-års leverans (ca xx st), följt av 1985 års leverans. Ritningarna i de olika delleranserna söks efter i princip två system. 1968-års leverans är uppbyggd efter alfabetisk ortsnamnsföljd, kompletterat med ett särskilt förbands- och Ortsregister. De senare ritningsleveranserna söks däremot efter förbandsorternas så kallade etablissementsnummer. Till dessa nummer finns ett särskilt register över deras geografiska tillhörighet.

Marinens ritningar

Vid sidan av de stora serierna med fartygs- och konstruktionsritningar finns även åtskilliga byggnads- och anläggningsritningar i skiftande teknik och storlek i samlingen Marinens ritningar. När det gäller byggnads- och anläggningsritningarna förvaras dessa under respektive örlogsstation: Karlskrona station, Stockholms

station, Göteborgs station och övriga Sverige. Alla typer av byggnadsritningar förekommer. Däremot är dessa inte, som i Stads- och fästningsplaner, uppdelade i relationer, förslag och planer. Tidsmässigt omfattar samlingen, som 1952 överfördes från Sjöhistoriska museet till Krigsarkivet, perioden ca 1682-1949. Efterhand har vissa kompletteringar skett med material från bl. a. Marinförvaltningen. Ett motsvarande yngre ritningsmaterial finns även i Marinförvaltningens arkiv, flottans stationer och Fortifikationsförvaltningen.

För att söka byggnadsritningar i samlingen Marinens ritningar krävs:

1. uppgift vilken örlogsstation/ort som avses
2. vilken typ av byggnad det gäller
3. vilken tidsperiod det handlar om

Till samlingen finns förteckningar i Krigsarkivets forskarsalsexpedition. Register över hela samlingen återfinns i del 9 av Krigsarkivets beståndsöversikt.

Tält och byggnader

Tält och byggnader kallas den samling där de flesta s.k. mönster, - normal,- eller typritningar till indelningsverkets officersboställen, lägerplatsernas barackbyggnader och krigsmaktens olika officers- och manskapstält förvaras. I samlingen ingår även vissa äldre fordonsritningar till bl. a. ammunitionsvagnar m.m. Tidsmässigt omfattar samlingen perioden ca 1699-1953. Byggnadsritningarna, vilka förvaras i kronologisk ordning, består av såväl förslags- och projektritningar som av Kungl. maj:t fastställda ritningar till tält och de olika officerskategoriernas boningshus. Även till boställena knutna uthus och ekonomibygnader ingår. Typritningar till soldattorp saknas däremot nästan helt, så när som på en mindre ritning till soldattorp med uthus för Kalmar regemente från ca 1850. Ritningar till de olika baracktyperna, som från 1860-talet började uppföras vid landets militära mötesplatser, liksom andra till lägerplatserna knutna byggnader, utgör likaledes en viktig del av samlingen. Slutligen finns även en serie tryckta planscher vilket huvudsakligen omfattar olika militära institutionsbyggnader från sekelskiftet 1900 och framåt.

För att söka byggnadsritningar i samlingen tält och byggnader krävs

1. vilken typ av byggnad som avses (tält, officersboställe, barack)
2. vilken tidsperiod det handlar om

Officersboställena och soldattorpen besiktigades med jämna mellanrum. De åtgärder som då befanns nödvändiga noterades i särskilda syneprotokoll. Ett viktigt komplement till ritningarna är därför synehandlingarna, som omfattar en tvåhundraårsperiod från 1700-talets början till 1800-talets slut, och som förvaras i Krigskollegii Husesynekontor arkiv. För soldattorpen finns särskilda torpsyneprotokoll, upprättade i två exemplar, varav det ena förvaras i respektive regementsarkiv, det andra i respektive länsstyrelse arkiv (nu i landsarkiven).

Till samlingen finns en förteckning, upplagd efter byggnadstyp och i kronologisk ordning. En kortfattad översikt över hela samlingen finns också i Krigsarkivets beståndsöversikt del 9.

3.2 Skriftliga handlingar rörande byggnader och befästningar

Att söka skriftliga handlingar som hör ihop med ett militärt byggnadsärende är ofta förenat med svårigheter. Vanligen är man hänvisad att i respektive myndighetsarkiv söka i diaries (dagbok över in- och utgående skrivelser), protokoll, korrespondens och räkenskapsserier. Byggnadsärendet kan dessutom vara utsträckt långt över tid, varför man kan tvingas att gå igenom flera års korrespondens. Vidare kan flera olika myndighetsarkiv innehålla relevanta handlingar rörande en Orts militära bebyggelse. Så är exempelvis fallet när det gäller handlingar knutna till ritningar i samlingen Marinens ritningar. Här kan uppgifter påträffas i såväl Förvaltningen av Sjöärendenas arkiv, som i exempelvis Örlogsvarvens och Marinförvaltningens arkiv.

Det förekommer – om än i mindre utsträckning – att en relationsberättelse kan förvaras som bilaga till ritningen. Exempel på detta finns i samlingen Sverige, stads- och fästningsplaner. Ett annat exempel på relativt lättillgänglig skriftlig dokumentation om byggnader är husesynsinstrumenten i Krigskollegiums husesynskontor. Detta material rör indelningsverkets boställen för arméns officerare och underofficerare. Det finns ett alfabetiskt register över boställena och husesynsinstrumenten detta material i Krigsarkivets forskarexpedition (fack 58).

Det vanligaste är dock att handlingar rörande byggnader och befästningar separerade från de ritningar som de hör samman med. Här följer därför exempel på några vanliga myndighetsarkiv, där man kan hitta skriftliga handlingar – men även ritningar – i ett byggnadsärende. S

om i alla andra sammanhang när man söker information om byggnader krävs inledningsvis vissa standarduppgifter om

1. Vilken stad/ort som avses
2. Vilken typ av byggnad det handlar om (befästning eller del av befästning, kasern, etc)
3. Vilken tid byggnaden/befästningen uppfördes

Exempel på myndighetsarkiv som innehåller handlingar rörande byggnader och befästningar inom det lantmilitära området:

- Arméns kasernbyggnadsnämnd (förteckning 67)
- Arméförvaltningens fortifikationsdepartement och fortifikationsstyrelse (förteckning 63)
- Arméns fortifikationsförvaltning, Kasernbyrån (förteckning 86)
- Finska fästningsrelationer och förslag (förteckning 71)
- Fortifikationens arkiv, Chefsexpeditionen (förteckning 43)
- Fortifikationens arkiv, Majorsexpeditionen (förteckning 43)
- Fortifikationsförvaltningen (förteckning 87)
- Fästningshandlingar (förteckning 32)
- Krigskollegii husesynskontor (förteckning 13)
- Militärömrådenas regionala byggnadskontor (förteckning 479-481)

Exempel på myndighetsarkiv som innehåller handlingar rörande byggnader och befästningar inom det marina området:

- Förvaltningen av sjöärendenas arkiv, Konstruktionskontoret/mariningenjörskon-

toret (förteckning 502)

- Karlskrona örlogsvarv, Ingenjördepartementet och byggnadsavdelningen (förteckning 511b)
- Marinförvaltningens arkiv, Fortifikationsavdelningen (förteckning 516c)
- Ostkustens örlogsbas, Byggnadsavdelningen/förvaltningen/fortifikationsenheten (förteckning 533)
- Sydkustens örlogsbas, Byggnadsdepartementet (förteckning 421b)
- Stockholms örlogsvarv, Mekaniska departementet och ingenjördepartementet (förteckning 531)
- Vaxholms fästning, Fortifikationsbefälhavaren (förteckning 32 och 586a)

Exempel på myndighetsarkiv som innehåller handlingar rörande byggnader och befästningar inom flygmilitära området:

- Flygförvaltningen, Byggnadsavdelningen och flygfältsbyrån (förteckning 602c)